

Albert-Lőrincz Márton

Mai gondolatok a vallásról

A kérdésfelvetés motivációja

Alábbi írásom szorosan kapcsolódik a *Magiszter* 2015/2. számában megjelent *Az iskolai vallásoktatás dilemmája* című cikkemhez, amelyben az iskolai vallásórák hasznosságáról szóltam. Jelen cikkben mélyítem a témát, és nem véletlenül. A téma újrafelvetését a napjainkban alakot öltő migrációs válság indokolja. Mi, akik a zsidó-keresztény kultúrában szocializálódtunk, az egymásra figyelést, az emberszeretetet, a jóságot, tisztességet, becsületet, mások javának el nem kívánását értéknek tekintjük akkor is, ha nem tudjuk felsorolni a tízparancsolatot, netán a Tóra 365 tiltását. Moralitásunk alapjai itt húzódnak meg. „A vallások azonban csak akkor jelentenek ligatúrákat egy szabad társadalom számára, ha nem támasztanak korlátlan igényt, amely az opciókat beszűkíti, végül pedig le is rombolja” (Dahrendorf 2004, 41. p.). Ezt figyelembe kell venni. Minden eszközzel őrködnünk kell azon, hogy a világ, amelyben élünk, ne válhasson a farkasemberek, bádögemberek világává, mert csak olyan világban érdemes élni, amely megvéd attól, hogy az ember embernek farkasa legyen (itt nyilván Hobbesra utaltam).

A valláshoz kötöttség kulturális vonatkozásáról

Ezerféleképpen lehet a vallásról beszélni, de a vallásos érzületről csakis úgy, ahogyan mindenki a saját kultúrájában szocializálódott. Helyesebb is lenne – talán –, ha vallásokról és nem *a vallásról* beszélénk. Ez azt jelzi, hogy *egy valamilyen transzcendens lénybe* vetett hit úgy működik, amint a saját maga vallása az emberbe beletáplálja. A hitet mindig egy valamely transzcendens lény valóságában való elfogultságunk, a vallások és felekezetek tanításai töltik meg tartalommal. Bármennyire is elvont, mégis konkrétan Jahvéra, Allahra, Buddhára, vagy a mi Mennyei Atyánkra, Istenünkre gondolunk, ki-ki a maga vallása szerint. A vallás a kultúra része, így köze van ahhoz, ahogy a konkrét ember a

közösség tagjaként gondolkodik, érez, cselekszik. Egyetemes és általános absztrahálása a filozófia körébe tartozik. A vallási szocializáció során ki-ki a saját kultúrájában gyökerező spiritualitásból részesedik szükségletei és lehetőségei szerint. A vallásokban a hasonlóság mellett természetesen megjelennek a különbözőségek, hasonlóan a nagykulturákhoz. Ettől van saját arculata a keresztény kultúrának, az iszlám kultúrának, az indiai kultúrának és a sor folytatható. Mindegyik vallás hajlamos arra, hogy az igazság más-más hajtására tegyen hitet. Ha nem így lenne, nem történtek volna meg a szörnyű vallásháborúk, a vallásüldözések, és nem lennének civilizációs félelmeink egyik vagy másik vallás vagy felekezet transzkulturációs törekvései miatt.

Úgy tűnik, megérett az idő arra, hogy „megküzdjünk a valósággal” (Adler 1994, 9. p.). A mai migrációs kontextusban egyes vallások militarizálódásának vagyunk tanúi, amire a korábbi évszázadokban már volt példa. Egyes vallások, például az iszlám radikalizálódása arra enged következtetni, hogy az intézményes hit és vallás nem, vagy korlátozottan tudja teljesíteni a szakrálishoz való felemelkedést, a jóság eszményében való szocializálódást, és inkább a bármilyen érdekalapú indoktrinációs funkcióját teljesíti ki, interpretálhatóvá teszi a jóságot, esetenként érdekeket szolgál. A történelem bőven szolgáltat példát, gondoljunk csak a reneszánsz kori humanista pápák ténykedéseire a kereszténység történetében, vagy a képrombolásra az iszlám esetében.

A vallásos indoktrináció kognitív és érzelmi összetevőket tartalmaz, előkészíti és megalapozza a vallásos életet, a vallásosságot. Normális körülmények között megszünteti az ember egoizmusát, emberszeretetre készít fel. Az emberszeretet az altruizmus egyetemes kifejeződése. Más esetben képes a küldetéseszmé áramoltatására is. A vallásmotivált cselekvés sokféle formában jelenik meg a mindennapi életben.

A vallások némelyike erősen az egyházszerkezet és a papság köré épül. Ilyen például a kereszténység (a világon a legerjedtebb vallás) vagy a zsidó vallás. Mások, például az iszlám a világrangsorban a második, elutasít minden közvetítőt Isten és ember között, így kevésbé tart igényt az egyház szervezetére és a papságra, a hívőknek ennek ellenére mecseteik vannak, ahová bármikor betérhetnek és imádkozhatnak, olvashatják a Koránt. Papjaik (imám) vannak, ők hívják hangos énekléssel híveiket a lelki megtisztulásra, bárhol is legyenek.

Az iszlám „*umma*, az 'igazhívók' közössége például semmilyen szervezeti formával nem rendelkezik” (Hunyadi 1998, 178. p.). Az iszlámnak mégis erős sodrású, társadalomszervező ereje van, ami abból adódik, hogy az iszlám a hit és a tettek egysége. Mindig kitermeli a vallási vezetőket, akikre a hívek hallgatnak. A kereszténység vonatkozásában a hitvallás és a kultúra egységéről nem lehet beszélni, annak ellenére, hogy a nyugati kultúra keresztény alapokra épült, így itt a vallás társadalomszervező ereje gyenge. A vallás és a kultúra egymás mellé helyezését – bár alárendeltségi viszonyban vannak – azzal a szándékkal teszem, hogy érzékeltessem a vallás fontosságát a gondolkodásmód, a mentalitás megalapozásában. Az egyházhoz tartozás alapján Hunyadi László (1998) kétféle vallásosságról beszél. Az egyházas vagy intézményes vallásosság ismérvei: elfogadják és követik a vallási intézmény szabályait, eszméit, gyakorlatát. Az egyházon kívüli vallásosságot az jellemzi, hogy csak részben fogadják el az egyház intézményes szabályait, hitrendszeréhez nem vakon alkalmazkodnak, az egyházi tekintéllyel szemben kritikusan viszonyulnak, a maguk módján gyakorolják vallásukat.

Bármely vallási eszmerendszerhez viszonyulhatunk bensőségesen, mély meggyőződéssel, de külsődlegesen, formálisan is. Ez alapján jelenthető ki, hogy a vallásosság „személyes hit, tudás, irányultság és magatartás” (Hunyadi 1998, 12. p.).

Az egyház arra törekszik, hogy körébe meghívja az embereket, hogy saját tanításának híveket szerezzen. Az egyház tanításában szocializálódott embernek (is) feladata van. „Ez lehet az egyházban vagy az egyház nevében betöltött feladat, de lehet teljesen profánnak látszó cselekedet is a nem hívőkkel együtt végezve” (Kránitz és Szopkó 2001, 54. p.). Nem nehéz arra következtetni, hogy a vallás megélésének egyéni indíttatása van. Azt gondolom, hogy a vallás megélése annál kevésbé kollektivitás alapú, minél fejlettebb a civilizációs környezet, amelyben élünk. Ugyanez vonatkozik a tekintélyelvűsége és a teljes alávetettségre is. Az egyéni indíttatású vallásosság akceptálása a nyugati civilizáció természetes fejlődéséből következtethető.

A kereszténységnek évszázadokon át társadalomszervező funkciója is volt, amióta I. Constantinus (Nagy Konstantin, uralkodott: 306-tól 337-ig) a 313. évi milánói rendeletben – felismerve a keresztény vallás társadalomszervező erejét – megszüntette a keresztények üldözését. A kínai konfucianizmus attól vált

birodalmi vallássá, hogy „a család és az állam céljaira használható erkölcsant hirdetett” (Hunyadi 1998, 104. p.). Az iszlám ereje abban van, hogy egyszerre vallás és kultúra. A nyugati társadalmak elveszítették azt a bölcsességet, hogy újra felfedezzék a vallás társadalmi szervező erejét.

Zárógondolatok

Úgy tűnik, hogy a mai, erősen liberális-szekuláris világnak nem sikerült az olyan keresztényerkölcsi alapoktól mentes (divatos trend) értékeket megtalálnia, amelyekre most Európának is szüksége lehet. Európa keresztény kultúrában alakult és fejlődött olyanná, amilyen. A vallásosság mint életforma egyre távolabb kerül az emberektől, egyre kevésbé tömegjellegű. A vallástól való eltávolodásnak azonban az az ára, hogy felelősödnek az államok ilyen-olyan, leginkább gazdasági, politikai, nemzeti és hegemónisztikus érdekei, ami miatt kiürül(het) a keresztényi morál egyik sarkalatos eszméje, a szolidaritás. Érdeemes meghallgatni Dahrendorf (2004) szavait. Egy helyen azt mondja: „A normanélküliség veszélyeitől való félelem [...] az életézés része lett, ráadásul ez a kiút lehetőségeit illető tanácstalansággal párosul” (Dahrendorf 2004, 42. p.). Másutt meg ezt: „Közös értékrend hiányában az anómia bacilusa valamennyi fent említett módon terjed” (Dahrendorf 2004, 42. p.). Nos a bacillus patogéntényező. Érdeemes lenne továbbgondolni.

Könyvészet

Adler, Alfred: *Életünk Jelentése*. Budapest, 1994, Kossuth Könyvkiadó.

Dahrendorf, Ralf: *Egy új rend nyomában, Előadások a szabadság politikájáról a 21. században*. Budapest, 2004, Napvilág Kiadó.

Hunyadi László: *Az emberiség vallásai az őskortól napjainkig*. Budapest, 1998, Lipták Kiadó.

Kránitz Mihály – Szopkó Márk: *Teológiai kulcsfogalmak szótára*. Budapest, 2001, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója.